

Al-Mustafa International University
جامعة المصطفى (ص) نمایندگی گلستان

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته تفسیر و علوم قرآن

عنوان:

مقاصد تشریح طلاق در کتاب و سنت از منظر مفسران فریقین

استاد راهنما:

دکتر سید محمد محسن کاظمی

دانش پژوه:

مبشره احمدی

تاریخ دفاع: ۱۳۹۹/۰۸/۲۲

سال تحصیلی: ۹۹-۱۳۹۸

کد تحصیلی: ۱۲۶۴۳۳

بسم الله الرحمن الرحيم

بسمه تعالی
 جامعه المصطفیٰ العالمیہ ٹیکنیکل گلستان
 معاونت آموزش

تاریخ:
 شماره:
 پیوست:

«تاییدیه اعضای هیئت داوران جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد»

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم میشره احمدی کد ۱۲۶۴۳۳ تحت عنوان مقاصد تشریح طلاق در کتاب و سنت از منظر مفسران فریقین از نظر شکلی و محتوایی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضا و تاریخ
استاد راهنما	جناب آقای دکتر سید محسن کاظمی		
استاد مشاور	-		
استاد داور	جناب آقای دکتر محمد مودیو جونی	استاد داور	۹۹/۰۹/۲۶ [Signature]

رئیس جامعه المصطفیٰ العالمیہ ٹیکنیکل گلستان

[Signature]
 تاریخ و امضا

مسئولیت نقل مطالب

مسئولیت تمام موضوعاتی که در این پایان نامه نگارش شده به عهته نویسنده است، جامعه المصطفی (ص) العالمية در قبال آن هیچ مسئولیتی ندارد. استفاده از پایان نامه با ذکر منبع اشکار ندارد، چاپ و نشر این اثر تحقیقی در داخل ایران بدون اذن جامعه المصطفی (ص) العالمية ممنوع بوده و نقض قانون حمایت از مؤلفان قلمداد می شود.

تقدیم به:

حضرت رسول اکرم محمد المصطفی (صلی الله علیه و اله و سلم)،
حضرت فاطمه الزهراء (سلام الله علیها)

و شهدای سرافراز از صدر اسلام تا به امروز...

سپاسگزاری

شکر و سپاس به درگاه احدیت که توفیق بندگی و یاری دانش‌اندوزی را برای انسان ارزانی داشت و در پیمایش این مسیر با رحمت خویش او را پشتیبانی و یاری نمود.

درود و سلام الهی بر رسول مهربانی و کرامت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم)، اهل بیت مطهر (علیهم السلام) و یاران باوفای ایشان (رضی الله عنهم) همواره و پیوسته واصل باد که در نجات بشر مخلصانه و خالصانه تلاش نمودند و نُهال بالنده توحید و یکتاپرستی را آنچنان پرورش دادند تا سر تا سر جهان سایه رحمت و عنایت ربانی گسترده گردد.

از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بر خود واجب می‌دانم از همه اساتید محترم، مدیران معزز، مسئولین گرامی و کارشناسان عزیز جامعه المصطفی نمایندگی گرگان به ویژه مدرسه عالی واحد خواهران تقدیر و تشکر نمایم و برای همه بزرگواران از درگاه خداوند متعال طول عمر بابرکت و توفیقات روزافزون آرزومندم. جا دارد از اهل خانواده خود و همسر گرامیم به خاطر همراهی و همکاری در طول مدت تحصیل کمال تشکر و سپاس داشته باشم...

چکیده

بر اساس باورهای بنیادین قرآنی و حدیثی، تشریح احکام مبتنی بر مقاصد و اهدافی است که خداوند متعال جهت تحقق آن‌ها دستورهای خویش را صادر نموده و به تناسب زمان و مکان چهارچوب تشریحات را مشخص کرده است. طلاق، از جمله سازوکارهای شرعی است که با وجود ناخوشایند بودن آن، دارای مقاصد و اهدافی است که در نهایت مصالح همسران و فرزندان را در پی خواهد داشت، البته مشروط بر اجرای صحیح طلاق با پیمودن فرایند قانونی و شرعی با در نظرداشتن تمامی جوانب عواقب و آثار آن.

عدم توجه به فلسفه احکام طلاق و اهمال فرایند صحیح آن سبب شده است تا این راه حل و درمان آخر، خود تبدیل به بیماری فراگیر در جوامع مسلمان گردد و تبعاً درمان این بیماری در پرتو بیان و فهم فلسفه طلاق و مراعات لوازمات شرعی در فرایند اجرای آن میسر خواهد بود.

در این پژوهش با توجه به مسئله مذکور، سعی شده است با روش توصیفی - تحلیلی دیدگاه‌های مفسران فریقین و همچنین بهره‌گیری از روایات و احادیث معتبر فریقین ضمن فصول پنجگانه به اهم مباحث مقاصدی تشریح طلاق پرداخته شود.

بررسی آیات طلاق از منظر مفسران فریقین نشان از هدفمند بودن تشریح طلاق دارند و جزئیات احکام آن، اهداف مهم شارع را در ابعاد گوناگون غریزی و مادی، عاطفی و روانی، اخلاقی و تربیتی و اجتماعی برآورده خواهند کرد.

واژگان کلیدی: طلاق، مقاصد، غریزی، عاطفی، اخلاقی، شریعت، قرآن، حدیث

فهرست مطالب

چکیده	۴
طرحنامه	۶
تعریف مساله	۶
سؤال اصلی	۷
سئوال های فرعی تحقیق	۷
ضرورت انجام تحقیق:	۸
فرضیه های تحقیق	۸
هدف تحقیق	۹
جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۹
روش تحقیق	۹
روش گردآوری	۱۰
سازماندهی تحقیق	۱۰
فصل اول: مفاهیم و ادبیات پژوهش	۱۱
درآمد	۱۲
۱. مفهومشناسی	۱۲
۱,۱ مقاصد	۱۲
۱,۱,۱ مقاصد در لغت	۱۲
۱,۱,۲ مقاصد در اصطلاح	۱۲
1.2 شریعت	۱۴
۱,۲,۱ شریعت در لغت	۱۴
۱,۲,۲ شریعت در اصطلاح	۱۴
۱,۲,۳ مقاصد شریعت	۱۵
۱,۲,۴ ارتباط مصالح با مقاصد	۱۶
1.3 طلاق	۱۶
۱,۳,۱ طلاق در لغت	۱۶

۱۷.....	طلاق در اصطلاح	۱,۳,۲
۱۷.....	اقسام طلاق	۱,۳,۳
۱۷.....	طلاق رجعی	۱,۳,۳,۱
۱۷.....	طلاق بائن	۱,۳,۳,۲
۱۸.....	طلاق خلع	۱,۳,۳,۳
۱۸.....	طلاق مبارات	۱,۳,۳,۴
۱۸.....	قرآن	۱,۴
۱۸.....	قرآن، اسمی جامد و غیر مشتق	1.4.1
۱۸.....	قرآن، اسم مشتق، ولی غیر مهموز؛	1.4.2
۱۹.....	قرآن، اسم مشتق و مهموز	1.4.3
۱۹.....	سنت	1.5
۱۹.....	سنت در لغت	۱,۵,۱
۲۰.....	سنت در اصطلاح فقهاء	۱,۵,۲
۲۰.....	سنت در مقابل بدعت؛	۱,۵,۳
۲۱.....	فعل مستحب و مندوب؛	۱,۵,۴
۲۱.....	سنت در اصطلاح اصولیان	۱,۵,۵
۲۱.....	سنت در اصطلاح متکلمان	۱,۵,۶
۲۱.....	سنت نزد مفسران	۱,۵,۷
۲۲.....	فریقین	۱,۶
۲۲.....	مبانی نظری فقه مقاصدی	۲
۲۲.....	۲,۱ تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفاسد	۲,۳
۲۳.....	دیدگاه اشاعره	۲,۱,۱
۲۴.....	دیدگاه ماتریدیه	۲,۱,۲
۲۴.....	دیدگاه معتزله	۲,۱,۳
۲۵.....	دیدگاه امامیه	۲,۱,۴
۲۵.....	۲,۲ امکان آگاهی عقلانی از مصالح و مفاسد	۲,۴
۲۶.....	دیدگاه قائلان به عقلگریز بودن مصالح و مفاسد	۲,۲,۱
۲۶.....	دیدگاه قائلان به عقلپذیر بودن مصالح و مفاسد	۲,۲,۲
۲۶.....	۲,۳ مبانی مقاصدی در تکلیف احکام	۲,۵
۲۷.....	غایتمندی افعال تشریحی الاهی	۲,۵,۱
۲۷.....	تابع مصالح و مفاسد بودن احکام الاهی	۲,۵,۲

۲۷.....	گونه شناسی مقاصد شریعت	۳
۲۷.....	گوهشناسی مقاصد شریعت از جهت گستره و قلمرو شمول	۳,۱
۲۸.....	مقاصد عام	۳,۱,۱
۲۸.....	مقاصد خاص	۳,۱,۲
۲۸.....	مقاصد اخص	۳,۱,۳
۲۹.....	گوهشناسی مقاصد شریعت از جهت میزان ضرورت	۳,۲
۲۹.....	ضروریات	۳,۲,۱
۲۹.....	احتیاجیات	۳,۲,۲
۲۹.....	تحسینیات	۳,۲,۳
۳۰.....	گونه شناسی مقاصد تشریح طلاق	۳,۳
۳۰.....	مقاصد عاطفی- روانی تشریح طلاق	۳,۳,۱
۳۰.....	مقاصد غریزی و مادی تشریح طلاق	۳,۳,۲
۳۰.....	مقاصد اخلاقی و دینی تشریح طلاق	۳,۳,۳
۳۱.....	مقاصد اجتماعی تشریح طلاق	۳,۳,۴
۳۱.....	طلاق در ادیان	۴
۳۱.....	طلاق در ادیان غیر ابراهیمی	۴,۱
۳۱.....	طلاق در هندوئیسم	۴,۱,۱
۳۲.....	طلاق در بودیسم	۴,۱,۲
۳۳.....	طلاق در سیکسیم	۴,۱,۳
۳۴.....	طلاق در ادیان ابراهیمی	۴,۲
۳۴.....	طلاق در ادیان ابراهیمی پیش از اسلام	4.2.1
۳۴.....	طلاق در یهودیت	۴,۲,۱,۱
۳۵.....	طلاق در مسیحیت	۴,۲,۱,۲
۳۶.....	طلاق در زمان جاهلیت عرب	۴,۲,۲
۳۷.....	طلاق در اسلام	۴,۲,۳
۳۹.....	فرایند طلاق در آیات قرآن کریم	۵
۴۱.....	نکات و پیامها	۵,۱
۴۱.....	در ارتباط با عده طلاق	۵,۱,۱
۴۱.....	در ارتباط با رجعت از طلاق	۵,۱,۲
۴۲.....	در ارتباط با مهریه	5.1.3
۴۲.....	سایر نکات و پیامها	5.1.4

۴۲ خلاصه و نتایج فصل اول	
۴۶ فصل دوم: مقاصد عاطفی- روانی تشریح طلاق	
۴۷ درآمد	
۴۹ طلاق معروف	
۵۱ ۱. جایگاه زن در قرآن و سنت	
۵۴ ۱،۱ کرامت زن از منظر قرآن	
۵۵ ۱،۲ کرامت زن در روایات اسلامی	
۵۸ ۲. تأمین نیازهای عاطفی	
۵۹ ۲،۱ نیازهای عاطفی انسان	
۶۰ ۲،۲ صدمات عاطفی طلاق	
۶۱ ۳. جلوگیری از صدمات و لطمه های عاطفی به زوجین	
۶۱ ۱،۱ کاهش اضطراب	
۶۲ ۱،۲ کاهش افسردگی	
۶۲ ۱،۳ کاهش ترس	
۶۴ ۱،۴ کاهش عصبانیت	
۶۴ ۱،۵ کاهش احساس گناه	
۶۵ خلاصه و نتیجه فصل دوم	
۶۹ فصل سوم: مقاصد غریزی و مادی تشریح طلاق	
۷۰ درآمد	
۷۰ ۱. تأمین نیازهای جنسی زوجین در پرتو ازدواج مجدد	
۷۱ ۱،۱ اهمیت نیاز جنسی	
۷۳ ۱،۲ رضای حس لذتخواهی	
۷۳ ۱،۳ تحقق آرامش روحی- روانی	
۷۵ ۱،۴ وسیله نیل ثواب اخروی	
۷۶ ۱،۵ طلاق و نیاز جنسی	
۷۶ ۲. جلوگیری از بروز آسیب های اقتصادی	
۷۷ ۲،۱ آسیبهای اقتصادی	
۷۸ ۲،۲ طلاق و تأمین نیازهای مادی خانواده	
۷۹ ۲،۳ طلاق و آسیبهای اقتصادی	
۷۹ ۲،۳،۱ حق نفقه و مسکن زنان مطلقه	
۸۱ ۲،۳،۲ اهداف و حکمت های شریعت از وجوب نفقه و اسکان زن مطلقه	

۸۱	حق مهر و متعه برای زنان مطلقه	۲,۳,۳
۸۴	خلاصه و نتیجه فصل سوم	
۸۶	فصل چهارم: مقاصد اخلاقی و دینی تشریح طلاق	
۸۷	درآمد	
۸۷	۱. ایجاد فضای سالم دینی و اخلاقی در خانواده	
۸۸	فضای سالم دینی و اخلاقی در خانواده	۱, ۱
۸۹	طلاق پسندیده و فضای اخلاقی	۱, ۲
۹۰	۲. نقش طلاق پسندیده در کاهش فساد اعتقادی، اخلاقی و عملی زوجین	
۹۳	۳. حفظ عفاف و خویش‌ننداری زوجین و پرهیز از هرزگی	
۹۳	مفهوم عفاف	۳, ۱
۹۳	قلمرو عفاف	۳, ۲
۹۵	عفاف و خویش‌ننداری زوجین و پرهیز از هرزگی در پرتو طلاق صحیح	۳, ۳
۹۸	۴. محافظت بر تربیت سالم فرزندان	
۹۹	اهمیت فرزندآوری در اسلام	۴, ۱
۱۰۱	کثرت عددی یا افزایش کیفی؟	۴, ۲
۱۰۲	فرزندآوری و طلاق	۴, ۳
۱۰۳	نقش طلاق صحیح در تربیت سالم فرزندان	۴, ۴
۱۰۴	خلاصه و نتیجه فصل چهارم	
۱۰۵	فصل پنجم: مقاصد اجتماعی تشریح طلاق	
۱۰۶	درآمد	
۱۰۷	۱. تصفیه لایه‌های درونی جامعه از تراکم نفرت و عداوت	
۱۰۸	۲. فراگیر شدن امنیت روانی افراد جامعه	
۱۱۰	۳. پویایی جامعه در پرتو ترمیم و تجدید زندگی زوجهای ناموفق	
۱۱۲	۴. صیانت جامعه از هرزگی و فساد اخلاقی	
۱۱۵	خلاصه و نتیجه فصل پنجم	
۱۱۷	نتیجه گیری نهایی	
۱۱۸	خلاصه تحقیق	
۱۲۰	پاسخ به سؤالات	
۱۲۱	پیشنهاد	
۱۲۲	فهرست منابع و مآخذ	

طرحنامه

تعریف مساله

شریعت بنا به تعریف متداول، مجموعه احکام شرعی عملی است که در کتاب و سنت آمده است. درک و دریافت علما از این مجموعه احکام را نیز «فقه» می نامند. اسلام دارای دو بخش عمده است: یکی عقیده و دیگری شریعت. عقیده، مجموعه ای از باورها درباره مبدأ، معاد، نبوت و... است در حقیقت در کنار عقیده که بعد فکری، معرفتی یا کلامی اسلام است، می توان شریعت را بعد حقوقی اسلام دانست؛ هر چند تفاوت هایی هم میان شریعت و حقوق وضعی وجود دارد. از جمله اینکه حقوق (قانون)، روابط میان افراد و گروه ها را با یکدیگر سامان می بخشد؛ در حالی که شریعت افزون بر این، رابطه انسان را با خدا و حتی با خودش هم تنظیم می کند.

رابطه انسان با خدا در درجه نخست در عبادات و احکام آن، مانند نماز، روزه، زکات و حج تجسم می یابد که بخش اصلی و بزرگی از شریعت را تشکیل می دهد و اساساً ماهیت آن، رابطه میان انسان و خداست. در معاملات، مانند خرید و فروش، ازدواج و طلاق، جنگ و صلح و... نیز اگر چه گونه های مختلف رابطه میان انسان ها با یکدیگر است، اما به گونه ای رابطه انسان ها با خدا را نشان می دهد، زیرا مجموعه ای از اوامر و نواهی الهی بر این بخش از شریعت حاکم است.

واژه مقاصد، جمع مقصد، به معنای چیزی است که مورد قصد قرار می گیرد و رسیدن به آن اراده می شود. مراد از مقاصد شریعت، اهداف، نتایج و فوایدی است که از وضع شریعت به طور کلی و وضع احکام آن به طور جزئی، مورد انتظار بوده است؛ به تعبیر دیگر، غایاتی است که شریعت به هدف تحقق آنها وضع شده است.

معنای این سخن آن است که مقاصد شریعت، تجسم مراد و هدف خدا از تکالیفی است که متوجه بندگان خود کرده است؛ از این رو این مقاصد به مثابه میوه درخت شریعت اند.

شریعت اسلام هدفمند است و احکام آن دارای مقاصد و عللی است. نصوص دینی نیز به نصوص بیانگر حکم و بیانگر مقاصد و علل تقسیم می گردد. عقل، بنای عقلا، کیفیت بیان نصوص قرآن و روایات، از راههای تشخیص مقاصد است.

«طلاق» در فقه اسلامی تعاریف مختلفی دارد: رفع قید نکاح در حال یا در مال به لفظ مخصوص (احناف)؛ رفع قیدی که به وسیله نکاح شرعاً ثابت شده است (مالکیه)؛ گشودن گره نکاح به وسیله لفظ طلاق و امثال

آن (شافعیه و حنابله)؛ ازاله قید نکاح بدون عوض باصیغه طالق و شبیه آن (شیعه). در تمامی این تعاریف «رفع و ازاله قید نکاح»، محور اصلی می باشد.

در جوامع مختلف مسلمانان با هر گرایش مذهبی و سنت‌های فرهنگی با پدیده طلاق مواجه هستیم که در کنار امر مبارک نکاح، این پدیده شوم نیز وجود دارد؛ البته با توجه به وضعیت فرهنگی و آداب و رسوم و همچنین سطح معلومات از آموزه‌های اسلامی چه در کل جامعه و چه در خانواده‌ها، با نوساناتی در نرخ طلاق مواجه هستیم که به هر صورت پدیده طلاق امری نامطلوب بوده، از باب «دفع افسد به فاسد» قابل پذیرش است. در خصوص علل و عوامل بروز پدیده طلاق و همچنین آثار و نتایج این امر شوم، مقالات و کتب زیادی نوشته شده است که به حق بایستی به این زوایای طلاق بیش از پیش پرداخته شود، تا با روشنگری اذهان در خصوص این پدیده، در کاهش آن تأثیرگذاری انجام شود. اما در خصوص مقاصد و اهداف عالیه اسلام در تشریح طلاق به ندرت مقاله یا کتابی پیدا می‌شود و گویی این مسئله نسبتاً مغفول عنه قرار گرفته است. ضمن مطالعات پراکنده در ایام مختلف و مشاهده پدیده طلاق و روش‌های نادرست جاری نمودن آن، به این فکر افتادم که یکی از علل فراوانی طلاق در جوامع مسلمانان و شیوع آن خصوصاً میان جوانان تازه ازدواج نموده عدم آگاهی به حکمت و فلسفه طلاق و ندانستن روش صحیح و تدریجی اجرایی نمودن فرایند طلاق است. اگر طلاق به شکل صحیح و رسا تبیین گردد، مبعوضیت آن کامل توضیح داده شود و کیفیت اجرای فرایند آن در حالت‌های ضروری تشریح شود، قطعاً این پدیده ناخوشایند در یک چارچوب منطقی ظهور و بروز خواهد کرد و خانواده‌ها با دلیل و بی‌دلیل با این کابوس روبرو نخواهد شد.

طلاق، در واقع، نقطه مقابل نکاح است و همان‌گونه که در تشریح نکاح اهدافی منظور گردیده است، در تشریح طلاق نیز مقاصدی مورد توجه قرار گرفته است. در سوره مختلف قرآن کریم آیات مربوط به طلاق وارد شده و احکام و جزئیات آن را بیان داشته است و سنت نبوی و روایات اسلامی نیز به تبیین جزئیات و اهداف طلاق توجه نموده است؛ از آنجا که قرآن خود را «کتاب حکیم» معرفی نموده است و سنت نیز در تبیین قرآن نقش اساسی دارد، در پس بیان احکام طلاق نیز حتماً اهدافی را منظور نموده است که این پژوهش با رویکرد تفسیری مقارن و روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع مکتوب و دیجیتال در پی کشف آن اهداف خواهد بود.

سؤال اصلی

مقاصد تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟

سؤال‌های فرعی تحقیق

۱. مقاصد عاطفی روانی تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟
۲. مقاصد غریزی تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟
۳. مقاصد اخلاقی و دینی تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟

۴. مقاصد مادی تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟

۵. مقاصد اجتماعی تشریح طلاق در قرآن و سنت از منظر مفسران فریقین چیست؟

ضرورت انجام تحقیق:

قرآن کریم که آخرین پیام آسمانی برای بشر است، در موارد متعدد بر حکمت خداوند و حکیم بودن خود تأکید نموده و همواره بر اهداف حکیمانه تشریح احکام صراحتاً و اشارتاً بیاناتی داشته است. سنت نبوی نیز با تصریح قرآنی به عنوان تبیین کننده زوایا و جوانب مختلف احکام قرآن معرفی شده است. توجه به مقاصد شریعت از روزنه قرآنی و روایی بستر مناسب و زمینه کارآمد را جهت گسترش نگاه عقلانی در برداشت از آیات حیاتبخش قرآن کریم و روایات اسلامی فراهم می‌سازد. در این میان بحث و بررسی مقاصد عالیله دین مبین اسلام را با توجه به مسایل مبتلی به روز دنبال نمودن، در حل آن مسایل و غنای علمی و نظری این موضوع کمک شایانی خواهد نمود. به طور خلاصه ضرورت این پژوهش را می‌توان در دو بخش بیان نمود:

۱. ضرورت نظری: نگاه مقاصدی به آیات قرآن کریم از دیر زمان در میان مفسران اهل سنت رایج بوده است، هرچند در سده اخیر علمای شیعه نیز بر این رویکرد توجه ظاهر نموده‌اند. اگرچه در خصوص مقاصد شریعت به صورت کلی از خلال آیات قرآنی بحث و بررسی‌های فراوانی صورت گرفته است، اما نسبت به بررسی اهداف و مقاصد دین مبین اسلام از تشریح طلاق و بیان مسایل مختلف آن کاری قابل توجهی صورت نگرفته است، لذا تحقیق حاضر برای توسعه و تکمیل این رویکرد با روش تفسیری و توجه به سنت و روایات اسلامی یک امری ضروری محسوب می‌شود.
۲. ضرورت عملی: از جمله پدیده‌های ناخوشایند جوامع اسلامی، کثرت پدیده طلاق در میان خانواده‌هاست که اساساً بر اثر جهالت و نادانی نسبت به اهداف و مصالحی که شریعت در تجویز طلاق منظور داشته است، ظهور و بروز دارد. بازگشت به تطبیق صحیح این مسأله فقهی اقتضا می‌کند که آیات و روایات مربوط به طلاق را از زاویه تأمین مقاصد شریعت و مصالح بندگان مورد بررسی و پژوهش قرار داده شود.

فرضیه های تحقیق

۱. شریعت اسلامی بر مصلحت معاش و معاد بندگان استوار است. قرآن کریم و سنت نبوی و روایات اسلامی آنچه را که برای مکلفان در حوزه فقه خانواده اعم از نکاح، طلاق، رضاع، ارث و ... تشریح نموده است، برای خیر و صلاح دنیوی و اخروی آنان است و شر و فساد را از زندگی آنان دفع می‌نماید.

۲. گرچه پدیده طلاق به عنوان «ابغض الحلال» معرفی شده است، اما در حقیقت احکام جزئی آن دارای مصالحی است که خیر و صلاح دنیوی و اخروی زوجین را تضمین می‌نماید. از آنجا که احکام طلاق

در قرآن و سنت بیان شده است و از حکمت قرآنی و غایت سنت نبوی همان «توجه به مقاصد و مصالح احکام» است، آیات و روایات مربوط به طلاق نیز از این قاعده مستثنا نبوده و احکام مختلف طلاق ناظر بر مصالح و مقاصد شریعت است.

۳. در یک نگاه کلی می‌توان به چندین اهداف و مقاصد تشریح طلاق اشاره نمود که در کتاب و سنت به صورت صریح و غیر صریح به آنها تأکید شده است. از جمله:

- طلاق، راهکاری مناسب جهت برون‌رفت از معضل عقم و نازایی و تضمین‌کننده نیاز غریزی و بالتبع استمرار نسل بشر است؛
- در صورت عدم توفیق زوجین در تشکیل کانون گرم خانواده، طلاق، تأمین‌کننده نیازهای عاطفی و روانی دو طرف بوده و از سویی، برخوردار شدن زن از رفاه نسبی و برآورده شدن احتیاجات مادی او را در پی خواهد داشت؛
- در تشریح طلاق و بیان سازوکارهای جزئی آن هدف اجتماعی نیز هفتفته است؛ چراکه رواج طلاق‌های عجولانه و تزلزل ناخواسته جامعه از این پدیده ناهنجار اساساً نتیجه عدم تطبیق صحیح آن سازوکارهای قرآنی و روایی است.

هدف تحقیق

۱. کشف نکات دقیق و ظریف تفسیری و روایی احکام طلاق
۲. توسعه فقه مقاصدی طلاق با رویکرد تحلیل آرای مفسران و محدثان فریقین
۳. شناخت کاربردی مقاصد شریعت در ارتباط با طلاق و تأثیر آن در کاهش پدیده طلاق در جامعه
۴. پاسخ به شبهات مطروحه در ارتباط با «ظالمانه بودن طلاق در اسلام»

جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

۱. تحلیلی بودن تحقیق: بهره‌گیری از آرای مفسران و محدثان و فقهای فریقین
۲. جامعیت استنادی تحقیق: بهره‌گیری از آیات قرآن و روایات اسلامی
۳. ورود نظری و بنیادی بر حل چالش‌های فردی و اجتماعی پدیده طلاق

روش تحقیق

این تحقیق مبتنی بر روش تحلیلی-توصیفی است به این بیان که ابعاد مختلف احکام طلاق با توجه به آیات و روایات مرتبط با موضوع و همچنین نگاه مقاصدی مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت. پس از تبیین آن، با استفاده از آراء و نظریات مفسران، محدثان و فقهای فریقین، مسئله به صورت تحلیلی بازخوانی شده و تلاش خواهد شد تا دیدگاه‌های برتر معرفی گردد.

روش گردآوری

با توجه به «بنیادین» بودن نوع تحقیق، روش گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز کتابخانه‌ای خواهد بود.

سازماندهی تحقیق

این پایان نامه مبتنی بر پنج فصل است. پس از ارائه طرحنامه کلی پژوهش، در فصل اول به مفاهیم و ادبیات پژوهش پرداخته شده است که مفهوم‌شناسی شش واژه کلیدی، گونه‌شناسی مقاصد شریعت، گونه‌شناسی مقاصد تشریح طلاق، مبانی نظری فقه مقاصدی و تاریخچه طلاق در ادیان مختلف از مباحث آن است.

در فصل دوم به مقاصد عاطفی- روانی تشریح طلاق ضمن طرح و بررسی موضوعاتی همچون فرایند طلاق در آیات قرآن کریم، چیستی طلاق معروف، جایگاه و کرامت زن، تأمین نیازهای عاطفی و جلوگیری از صدمات و لطمه‌های عاطفی به زوجین توجه شده است.

فصل سوم حاوی مطالب مهم در خصوص مقاصد غریزی و مادی تشریح طلاق است که در آن از تأمین نیازهای جنسی زوجین در پرتو ازدواج مجدد و جلوگیری از بروز آسیب‌های اقتصادی در خانواده سخن به میان آمده است.

فصل چهارم که تحت عنوان مقاصد اخلاقی و دینی تشریح طلاق است، موضوعاتی از قبیل ایجاد فضای سالم دینی و اخلاقی در خانواده، جلوگیری از فساد اعتقادی، اخلاقی و عملی زوجین، حفظ عفاف و خویشتنداری زوجین و پرهیز از هرزگی و محافظت بر تربیت سالم فرزندان مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل پایانی مقاصد اجتماعی تشریح طلاق ضمن طرح موضوعاتی همچون تصفیه لایه‌های درونی جامعه از تراکم نفرت و عداوت، فراگیر شدن امنیت روانی افراد جامعه، پویایی جامعه در پرتو ترمیم و تجدید زندگی زوجهای ناموفق و صیانت جامعه از هرزگی و فساد اخلاقی مورد ارزیابی قرار گرفته است.

فصل اول: مفاهیم و ادبیات پژوهش

درآمد

در این فصل جهت آماده سازی ذهن برای ورود به مباحث اصلی و تعیین مفهومی برخی از عناصر دخیل در فهم معنا، پس از ارائه طرحنامه، به مفهوم‌شناسی و مباحث مقدماتی پرداخته خواهد شد. در طرحنامه مواردی از قبیل تعریف مسئله، سؤال‌های اصلی و فرعی، سابقه و ضرورت انجام تحقیق، فرضیه‌ها، هدف تحقیق، روش و قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی) ارائه می‌گردد. در بخش مفهوم‌شناسی به معرفی و توضیح مفاهیمی همچون مقاصد، شریعت، طلاق، قرآن، سنت و فریقین پرداخته خواهد شد.

در مباحث مقدماتی موضوعات کلیدی که در فهم صحیح مطالب اصلی نقش مهم دارند، ارائه خواهد شد. آن موضوعات عبارتند از: گونه‌شناسی مقاصد شریعت، گونه‌شناسی مقاصد تشریح طلاق، مبانی نظری فقه مقاصدی و تاریخچه طلاق در ادیان.

۱. مفهوم‌شناسی

۱،۱ مقاصد

۱،۱،۱ مقاصد در لغت

مقاصد جمع مَقْصَد از ریشه «قَصَدَ الشَّيْءَ وَ قَصَدَ لَهُ وَ قَصَدَ إِلَيْهِ قَصْدًا» از باب ضَرْبَ به معنای طلب کردن یا اثبات نمودن چیزی است^۱؛ همچنین به معنای استقامت در طریق، هدف، غایت^۲، حکم و اسرار، مطلوب و مورد نظر، عدالت و میانه‌روی^۳، طلب و درخواست امری، رهپویی و رهروی، درک و توجه^۴ آمده است.

۱،۱،۲ مقاصد در اصطلاح

در میان متقدمین اصولیان و فقیهان تعریفی برای مقاصد پیدا نمی‌شود. امام شاطبی از جمله اولین افرادی به شمار می‌آید که در زمینه‌ی مقاصد شریعت، دست به تألیف کتاب برده است^۵؛ ولی وی نیز تعریف مستقل و جامعی از مقاصد ارائه نداده است.

از امام غزالی می‌توان عبارتی را با تسامح در تعریف مقاصد شریعت پذیرفت، آن جا که می‌نویسد: «مصلحت در اصل عبارت است از: جلب منفعت و دفع مضرت، که در این جا مورد بحث ما نیست؛ چه جلب منفعت و دفع مضرت عبارت از مقاصد و اهداف مردمان، و بلکه منظور ما از مصلحت پاسداری از اهداف شارع

^۱ فیروزآبادی، محمدالدین محمد، القاموس المحیط، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۲۰ق، ج ۱، ص ۲۲۷.

^۲ الفیومی، احمد بن محمد مقرئ، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، قم: منشورات دار الرضی، بی‌تا، ص ۵۰۴.

^۳ ابن اثیر، مبارک بن محمد، النهایة فی غریب الحدیث و الاثر، قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، بی‌تا، ج ۲، ص ۴۵۸؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۱۴ق، ج ۱۱، ص ۱۸۰.

^۴ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۱، ص ۱۷۹.

^۵ شاطبی، ابراهیم بن موسی، الموافقات فی اصول الشریعة، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۵ق، ص ۲۱۹؛ القسم الثالث: کتاب المقاصد.

است که عبارتند از: حفظ دین، جان، عقل، نسل و مال. هر آن چه که این مصالح را در خطر اندازد، مفسده بوده و دفع آن مصلحت به شمار می‌رود»^۱.

عزالدین عبدالسلام با اشاره به بخشی از معنای مقاصد، چنین می‌گوید: «هدف از نگارش این کتاب، بیان مصالح عبادات و معاملات و سایر مواردی است که بندگان برای دست‌یابی بدان‌ها می‌کوشند و نیز بیان مفاسدی است که بندگان برای دفع آنها می‌کوشند، جملگی احکام شریعت در بر دارنده مصالح است، خواه دفع مفاسد یا جلب منافع. از این رو، هر گاه ندای «یا ایها الذین امنوا» را شنیدی، در سفارش بعد از آن درنگ کن، حتما خیری وجود دارد که تو را به انجام فر می‌خواند»^۲.

محمد طاهر بن عاشور در تبیین معنا و تعریف مقاصد شریعت می‌نویسد: «مقاصد شریعت عبارت است از مفاهیم و حکمت‌هایی که شارع در تمام احکام یا بخش عمده‌ای از آنها لحاظ می‌کند»^۳.
در این تعریف دو نکته مورد ملاحظه قرار گرفته است: نخست این که مفاهیم و حکمت‌ها مقاصد هستند و دیگر این که باید در تمام احکام یا بخش عمده‌ای از احکام مورد ملاحظه قرار گرفته باشد. بنابر این، اگر تنها در یک بخش جزئی لحاظ شده باشند، در این تعریف جای نمی‌گیرند.

علال الفاسی نیز تلاش وافی در تحقیق مقاصد شریعت نموده است، در تعریف آن می‌نویسد: «منظور از مقاصد شریعت، غایت شریعت و اسراری است که شارع برای هر حکمی از احکام آن را وضع کرده است»^۴.

وهبة الزحیلی از عالمان و مفسران معاصر اهل سنت در تعریف مقاصد می‌گوید: «مقاصد شریعت، همان معانی و اهدافی است که توسط شرع در تمامی احکام یا قسمتی عمده احکام لحاظ شده است، یا همان نهایت و غایت شریعت و اسراری است که شارع برای هر حکمی از احکامش وضع کرده است و شناخت آن امری ضروری برای همه مردم است. برای مجتهد، هنگام استنباط احکام و فهم نصوص و برای غیر مجتهد به منظور شناخت اسرار قانون‌گذاری»^۵.

احمد الریسونی - از پژوهشگران معاصر - در تعریف مقاصد می‌نویسد: «مقاصد شریعت، اهدافی است که شریعت به منظور تحقیق مصالح بندگان قرار داده است»^۶.

^۱ غزالی، ابو حامد، المستصفی من علم الاصول، بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۶ق، ج ۱، ص ۲۱۷.

^۲ عبدالسلام، عز الدین بن عبدالعزیز، قواعد الاحکام فی مصالح الانام، دمشق: دار القاسم، ۱۴۲۸ق، ج ۱، ص ۱۱.

^۳ ابن عاشور، محمد بن طاهر، مقاصد الشریعة الاسلامیة، تونس: دار الاسلام، بی‌تا، ص ۲۵۱. «أما المعانی والحکم الملحوظة للشارع فی جمیع أحوال التشریع أو معظمها؛ الموسوعة الفقهیة الكويتیة، کویت: وزارة الأوقاف والشئون الإسلامیة، ۱۴۲۷ق، ج ۳۸، ص ۳۲۹.

^۴ الفاسی، علال، مقاصد الشریعة الاسلامیة و مکارمها، بیروت: دار الغرب الإسلامی، ۱۹۹۱م، ص ۳.

^۵ الزحیلی، وهبة، مقاصد الشریعة اساس لحقوق الانسان، ص ۷۰، (https://www.islamweb.net).

^۶ الریسونی، احمد، نظریة المقاصد عند الامام الشاطبی، ویرجینیا: المعهد العالمی للفکر الإسلامی، ۱۹۹۵م، ص ۱۹.